

Deibe
Fernández-Simo
Xosé Manuel
Cid

Les activitats esportives en l'estratègia socioeducativa amb joventut en dificultat social

Recepció: 16/01/17 / Acceptació: 04/04/17

Resum

La construcció d'un acompanyament socioeducatiu integral exigeix de contemplar totes les possibilitats educatives que ofereix el context. L'esport suposa una oportunitat pedagògica d'elevada utilitat. El 2013 i 2014, un grup de professionals de l'educació social trenquen les barreres del sistema d'atenció a la infància i l'adolescència i aposten per una estratègia fonamentada en l'esport com a mitjà d'interès educatiu. Organitzen accions esportives amb joventut amb expedient en el sistema. Mitjançant tècniques qualitatives, analitzem tant la valoració de les figures professionals implicades, com les repercussions en l'itinerari vital de la joventut participant. Els resultats revelen l'avantatge de comptar amb l'esport durant la construcció dels projectes educatius individualitzats. La realització d'activitats esportives, amb joves integrats en xarxes pro socials, afavoreix la configuració de referents naturals de suport per a la transició a la vida adulta.

Paraules clau

Infància, Exclusió social, Esport, Educació social, Treball en xarxa

Las actividades deportivas en la estrategia socioeducativa con juventud en dificultad social

La construcción de un acompañamiento socioeducativo integral exige de contemplar todas las posibilidades educativas que ofrece el contexto. El deporte supone una oportunidad pedagógica de elevada utilidad. En 2013 y 2014, un grupo de profesionales de la educación social rompen las barreras del sistema de atención a la infancia y a la adolescencia y apuestan por una estrategia apoyada en el deporte como medio de interés educativo. Organizan acciones deportivas con juventud con expediente en el sistema. Mediante técnicas cualitativas, analizamos tanto la valoración de las figuras profesionales implicadas, como las repercusiones en el itinerario vital de la juventud participante. Los resultados desvelan la ventaja de contar con el deporte durante la construcción de los proyectos educativos individualizados. La realización de actividades deportivas, con jóvenes integrados en redes pro sociales, favorece la configuración de referentes naturales de apoyo para la transición a la vida adulta.

Palabras clave

Infancia, Exclusión social, Deporte, Educación social, Trabajo en red

Sports Activities in the Community Education Strategy with Young People in Social Difficulty

In the construction of integrated socio-educational support it is necessary to take into account all of the educational possibilities offered by the context. Sport is an extremely useful educational opportunity. During 2013 and 2014, a group of community education professionals broke out of the conventional parameters of the care system for children and young people and opted for a strategy based on sport as a medium of educational interest. They organized sports activities with young people registered in the system. Using qualitative techniques, we analyze both the assessments of the process supplied by the community education workers and the impacts on the lives of the young people. The results attest to the benefits of including sports in the construction of individualized educational projects. The involvement in sports activities of young people integrated into social education networks favours the configuration of natural referents for support in the transition to adult life.

Keywords

Childhood, Social exclusion, Sport, Social education, Networking

Com citar aquest article:

Fernández-Simo, Deibe; Cid Fernández, Xosé Manuel (2017). "Les activitats esportives en l'estratègia socioeducativa amb joventut en dificultat social". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 65, 143-157

▲ El sistema d'atenció a la infància i a l'adolescència obre expedients de protecció en situacions d'enorme complexitat. Les prioritats de les accions socioeducatives, sovint s'articulen al voltant de les urgències pròpies de cada cas. La tendència de les figures professionals, com sembla raonable, és la de centrar inicialment la mirada al voltant de la problemàtica, que es presumeix com a causa de l'actuació administrativa. Un cop ateses les qüestions més apressants, s'obre un espai per a la construcció de projectes individualitzats, sempre amb la imprescindible participació autèntica de la persona (Fernández-Simo i Cid, 2016). L'acompanyament s'articula al voltant d'una varietat d'oportunitats educatives. L'esport suposa una ocasió per treballar una diversitat d'aspectes d'interès per al fer pedagògic.

L'esport suposa una ocasió per treballar una diversitat d'aspectes d'interès per al fer pedagògic

La planificació de les activitats es construeix com a producte resultat dels objectius plantejats, totes orientades a la consecució de les metes anhelades. Les accions esportives no sempre estan presents en els projectes educatius individualitzats, pel fet de no ser considerades com a preferents pels equips educatius (Fernández-Simo i Cid, 2016a). El present treball ens aproxima a la conveniència de comptar amb l'esport com a ocasió educativa per a la consecució del gran objectiu final de tota acció protectora, fins i tot de les que són de durada breu i en edats primerenques, facilitar una transició a la vida adulta, en condicions que possibilitin superar la situació de dificultat social. L'esport esdevé d'utilitat per al desenvolupament de competències personals necessàries per a la vida adulta (Gould i Carson, 2008). Les activitats esportives són una eina socialitzadora (Hernández, 2005). Incideixen en la construcció de valors, tant a nivell contextual com individual (Ruíz, 2014). Faciliten el desenvolupament d'estratègies per a la gestió emocional (García i Sánchez, 2016). L'esport compta amb un elevat potencial formatiu (Monjas, Ponce i Gea, 2015).

La intencionalitat d'una intervenció integral es presenta com a predominant entre les propostes de la major part d'equips educatius. La pròpia administració aposta, cada vegada més, per models estandarditzats per a la presentació dels projectes educatius individualitzats organitzats entorn a la integralitat, en el cas de Galícia des del setembre del 2016. Un repertori d'àmbits i d'àrees afavoreixen una perspectiva més completa per a l'establiment de les metes pedagògiques. Si pretenem una acció integral no podem obviar l'esport. Les activitats esportives estan presents en l'àrea sanitària, en el temps de lleure i en la integració sociocomunitària.

El terme *intervenció integral* ens aproxima a un fer educatiu coordinat i global. La cobertura de la totalitat de necessitats socioeducatives només és possible des d'una acció coordinada de tots els recursos existents, tant del sistema de protecció com externs (Fernández-Simo i Cid, 2016). La Llei 26/2015, de 28 de juliol, en el seu article 21, estableix que es promourà la participació en activitats comunitàries. Investigacions recents detecten una intervenció que tendeix a la derivació, que predomina en detriment de l'actuació coordinada (Melendro, De-Juanas i Rodríguez, 2017). El treball

socioeducatiu es nodreix tradicionalment de tots els recursos de l'entorn. Els centres i espais esportius són llocs que constitueixen, per si mateixos, una oportunitat d'interès per a l'estratègia pedagògica.

En la societat actual, la presència mediàtica d'esports com el futbol és constant. En aquest context, resulta inevitable la participació com a espectadors (Chamero i Fraile, 2012), situació a la qual no són alienes les persones amb expedient de protecció. Seria incongruent no utilitzar aquest potencial en la construcció de l'acompanyament socioeducatiu. Resultaria fins i tot contradictori amb el principi de normalització. En un sistema en què les pròpies educadores valoren com a millorable la implicació activa dels adolescents en la configuració dels seus itineraris (Melendro, González i Rodríguez, 2013), les activitats esportives faciliten l'entrenament per a la millora d'aquests processos amb joventut en situació de dificultat (Smith i Smoll, 2002).

Facilitar una transició a la vida adulta, en condicions que possibilitin superar la situació de dificultat social

La pràctica esportiva en contextos educatius, mitjançant metodologies dialògiques, possibilita millors resultats en la consecució de les metes formatives, i en el desenvolupament d'un clima de convivència positiu (Castro, 2015). Aquestes formes pedagògiques, que escapen de la verticalitat, afavoreixen espais d'atenció indirecta i fan més grata l'extenuant lluita per la superació de les metes necessàries per sortir de l'exclusió (García i Jordi, 2012). Les dinàmiques pedagògiques més amables no són contradictòries amb la rigurositat, simplement són una forma diferent, i segons el nostre parer eficaç, de treballar la consecució dels objectius previstos en els projectes individualitzats. La metodologia exposada millora la percepció de la institució, imprescindible en la construcció d'un ambient educatiu positiu (Manota i Melendro, 2016). És conegut que la permanència en el sistema és obligada per la situació. Qualsevol nen o adolescent prefereix estar en un context normalitzat, com és lògic. En aquest àmbit, sembla positiva qualsevol proposta que millori la percepció del recurs i l'adaptabilitat.

Les activitats esportives, organitzades amb estratègies dialògiques, faciliten el treball educatiu de l'autonomia i l'esforç (Castro, 2015). És un espai adequat per a la relació amb altres persones i per al coneixement del món, en el marc d'una activitat en la qual es pugui aprendre de forma grata (Valenciano, 2016). Investigacions pretèrites destaquen el benefici dels esports d'equip en el treball educatiu amb aquest col·lectiu, especialment pel que fa a competències per a la vida (Marques, Sousa i Cruz, 2013). Les persones amb escassa qualificació tenen en l'adquisició de destreses una oportunitat per millorar els seus nivells d'ocupabilitat (Fernández-Simo i Cid, 2016b).

A mode d'exemple, ens aproximem a una experiència educativa que pretén construir espais de trobada i de gaudi, acostant-nos a l'esport com a mitjà de canvi, sense injuriar la lògica competitivitat, pròpia de l'activitat esportiva (Valenciano, 2016). L'observació de la competència, com a fet que es vivenciarà d'una o altra forma durant la vida, ha d'estar present en la construcció d'una acció socioeducativa realista, facilitant l'oportunitat de l'entrenament

en estratègies per a la convivència, en un mercat laboral en el qual regna la rivalitat. La possibilitat de participar durant la infància i l'adolescència afavoreix el desenvolupament d'adults conscients i crítics (Novella, Agud, Llena i Trilla, 2013). Enfoquem aquesta acció en el marc de la comentada perspectiva integral. L'activitat esportiva com una estratègia més en el fer educatiu. L'acció ecològica recull totes les possibilitats que ofereix el context per donar suport als camins de transformació individual i col·lectiva.

La participació en activitats esportives sembla millorar els indicadors de rendiment acadèmic, sobretot pel que fa a la construcció de noves xarxes pro escola

El present treball ens apropa a una proposta concreta, executada gràcies a l'afany d'un grup de professionals de l'educació social. Les figures professionals prenen la iniciativa amb l'ànim de trencar les rigideses burocràtiques predominants en el sistema de protecció. Les necessitats detectades pels equips animen a no decaure en l'intent de respondre amb la flexibilitat necessària. Entre d'altres, qüestions com l'alarmant exclusió formativa de les persones tutelades (Montserrat, Ferran, Malo i Beltrán, 2011), requereixen de nous plantejaments en l'acompanyament socioeducatiu. La participació en activitats esportives sembla millorar els indicadors de rendiment acadèmic (Montserrat *et al*, 2011), sobretot pel que fa a la construcció de noves xarxes pro escola.

La xarxa de suport de la joventut segregada del sistema d'atenció a la infància i a l'adolescència és molt feble. Segons dades facilitades per Ballester (2016), el 32% dels joves extutelats no compta amb cap persona de referència després emancipar-se. El 57,8% té contactes habituals amb la família biològica, encara que aquesta sigui una font de conflicte. Només el 15,6% de les unitats familiars de referència són valorades pels equips professionals com a competents. Malgrat el que s'ha exposat, l'actuació dels recursos de protecció amb les famílies presenta dèficits, pel fet de no ser assumida com a qüestió de la seva competència (Melendro, De-Juanas i Rodríguez, 2016), centrant el seu fer educatiu en l'autonomia de l'adolescent. En aquest context, sembla oportú apostar per activitats que siguin per si mateixes una oportunitat per a la construcció natural de noves xarxes socials.

El 2013 es va realitzar una investigació prèvia amb persones amb expedient en el sistema de protecció de menors. La informació obtinguda amb dos grups de discussió va revelar que els joves que obtenien bons resultats acadèmics valoraven com a factor decisiu la configuració de xarxes de suport amb iguals externs al sistema d'atenció a la infància i a l'adolescència. Relataven que aquestes relacions es van iniciar com a conseqüència de la pràctica de diferents esports. D'altra banda, tant joves com educadores van afirmar que els recursos de protecció tenen tendència a realitzar activitats dins del propi sistema. Van valorar i van enumerar dificultats per a la participació en accions normalitzades a l'exterior.

La investigació anterior tenia com a finalitat detectar possibles aspectes de millora en el procés d'acompanyament socioeducatiu. Recollint els resultats obtinguts, un grup d'educadores socials, que treballen en recursos d'atenció

a joventut en dificultat social, amb el suport d'estudiants en pràctiques del grau d'Educació Social, van procedir a organitzar activitats de caràcter esportiu, com a resposta a la demanda detectada. Les accions (taula 1) es van executar a la ciutat d'Ourense durant els anys 2013 i 2014.

Taula 1. Activitats i sessions

Any	Activitats	Número de sessions	Participants	
			Femení	Masculí
2013	Fútbol	1	5	8
	Ball llatí	3		
	Handbol	2		
2014	Teatre	4	4	10
	Fútbol	2		
	Ball llatí	4		

L'equip educatiu es va constituir amb 3 educadores de recursos residencials del sistema de protecció de menors, 4 educadores de l'equip de medi obert de mesures judicials i 2 estudiants del grau d'Educació Social. Les figures professionals van construir una proposta inicial, composta per una diversitat d'activitats. El llistat d'accions va ser facilitat als participants. Els joves, en una assemblea, van escollir 3 activitats d'entre totes les que s'oferien. L'equip educatiu va valorar oportú introduir l'obligatorietat de participar en totes les accions que el grup escollís. Aquesta pauta es va introduir com a producte de l'observació de preferències condicionades per aspectes com ara les construccions de gènere. Les noies mostraven un especial interès pel ball i els nois pel futbol.

Es va convidar a participar-hi a joves amb expedient judicial i mesura en execució en medi obert (taula 2) i amb suport familiar. Les edats oscil·len entre els 16 i els 19 anys. Del sistema de protecció hi van acudir majors d'edat en procés de transició a la vida adulta, amb edats entre els 18 i els 21 anys. En el moment d'execució de l'activitat, comptaven amb mesura administrativa de suport tècnic. Els participants que compten amb referents positius en el seu àmbit familiar i amb xarxes socials, en què predominen iguals sense expedient administratiu de reforma ni de protecció, arriben al 58% el 2013 i al 50% el 2014.

Taula 2. Situació administrativa participants

Any		Situació administrativa	Núm. participants
2013	Protecció	En suport després de guarda	2
		En suport després de tutela	3
	Reforma	Llibertat vigilada	4
		Tasca socioeducativa	1
		Prestació en benefici comunitat	2
2013	Protecció	En suport després de guarda	2
		En suport després de tutela	5
	Reforma	Llibertat vigilada	4
		Tasca socioeducativa	1
		Prestació en benefici comunitat	2

Aprofundir en els condicionants del sistema d'atenció a la infància que dificulten la utilització de l'esport com a oportunitat educativa

L'estat de la qüestió ens aproxima a una intervenció, realitzada en un context de dèficits de mitjans, que no pot permetre desapropiar cap oportunitat contextual. Així, ens plantejem els objectius que enumerem: 1) Descobrir el pes de les activitats esportives en la planificació de l'acompanyament dels recursos de protecció. 2) Aprofundir en els condicionants del sistema d'atenció a la infància que dificulten la utilització de l'esport com a oportunitat educativa. 3) Conèixer la incidència de les accions esportives, planificades mitjançant estratègies dialògiques, en la construcció de xarxes socials de suport per a la vida adulta de les persones segregades dels recursos de protecció.

Mètode

Finalitzades les activitats anteriors, s'analitza l'estratègia seguida i la repercussió de les accions mitjançant tècniques qualitatives. Es pretén una aproximació a la realitat recolzada en la veu de les persones implicades en el procés educatiu (Dezin i Lincoln, 2008). El març de 2015, es realitza un grup de discussió amb una part de l'equip educatiu. Van participar-hi 6 de les 9 educadores que havien col·laborat en les accions (taula 3). Aquesta tècnica permet conèixer, d'una manera intensiva, les percepcions sobre el problema objecte d'estudi (Baez, 2007).

Taula 3. Grup de discussió de professionals

	Participants	Edat	Experiència laboral en anys	Codi
Protecció	2	36	8	GDP1
		27	3	GDP2
Reforma	3	40	15	GDP3
		39	14	GDP4
		28	5	GDP5
Pràctiques	1	21	0	GDP6

S'organitza un seguiment longitudinal per comprovar el possible impacte de les activitats en els itineraris dels joves. Es realitza amb els participants que comptaven amb expedient de protecció. La complexitat de cada situació individual aconsella l'estudi de cas (Stake, 1998) com a mitjà apropiat per a l'obtenció de la informació i l'anàlisi qualitativa en profunditat (Ruíz, 2012). Recentment, es van comprovar les àmplies possibilitats d'aquesta tècnica en investigacions similars, relacionades amb la pràctica esportiva amb infància i adolescència en situació de risc (García i Sánchez, 2016). El multicas ens permet comparar les divergències i convergències entre casos (Tojar, 2006). El seguiment es realitza durant un període de 18 mesos des de la finalització de les accions. La investigació qualitativa longitudinal és indicada per a l'estudi de fenòmens que precisen d'un seguiment temporal (Holland, Thomson i Henderson, 2006). Durant el període d'acompanyament, la informació s'obté mitjançant la realització d'entrevistes semiestructurades. Aquest mètode ens permet construir la visió integral que la persona té de la qüestió, resultant apropiat per al coneixement de la situació (Steinar, 2011). Ens aproximem a una perspectiva dialògica, que possibilita un major impacte de la recerca en l'empoderament de persones en situació d'exclusió social (Puigvert, 2014). La participació en el procés investigador facilita la construcció d'estratègies emancipadores. Es configura com un mètode amb utilitat educativa

Taula 4. Seguiment longitudinal d'itineraris vitals

Any	Estudi itinerari	Entrevistes									
		E1		E2		E3		E4		E5	
		Mes	Any	Mes	Any	Mes	Any	Mes	Any	Mes	Any
2013	EC1	11	13	02	14	06	14	----	----	----	----
	EC2	11	13	02	14	05	14	10	14	05	15
	EC3	12	13	02	14	06	14	09	14	06	15
	EC4	12	13	03	14	----	----	10	14	06	15
	EC5	01	14	02	14	06	14	----	----	05	15
2014	EC6	12	14	04	15	09	15	01	16	06	16
	EC7	12	14	05	15	----	----	12	15	05	16
	EC8	01	15	04	15	----	----	----	----	----	----
	EC9	01	15	----	----	----	----	11	15	05	16
	EC10	01	15	04	15	08	15	12	15	05	16
	EC11	02	15	05	15	10	15	02	16	06	16
	EC12	02	15	04	15	----	----	01	16	----	----

La triangulació de tècniques incrementa la credibilitat de la informació (Ruíz, 2012). Dues figures professionals, d'àmplia trajectòria en el treball amb adolescència en dificultat social i externes a la investigació, realitzen auditories de confirmabilitat (Martínez, 2006) durant el procés. La joventut en vulnerabilitat majoritàriament protagonitza transicions a la vida adulta que podríem denominar com precàries o erràtiques (Casal, García, Merino i Quesada, 2006). Aquesta situació suposa una dificultat a l'hora d'executar investigacions longitudinals. Els canvis de domicili i de números de telèfon van suposar la impossibilitat de finalitzar el procés amb una part dels participants. Es van planificar 5 entrevistes que es van completar en la seva totalitat amb 5 persones (taula 4). L'entrevista final es va realitzar amb 9 joves.

Resultats

La recerca ens aproxima a la tendència dels recursos de prioritzar l'organització d'activitats internes. "Ens donaven a escollir per fer coses amb els companys de l'habitatge, però quan demanaves per fer coses fora, tu sola, que a tu t'agradaven, tot eren problemes" (EC2E2), manifesta una jove. Les limitacions de mitjans humans poden ser una de les causes d'aquesta preferència. "Estant una persona per torn, és impossible supervisar la realització d'activitats de lleure individualitzades per a tots els menors" (GDP1), afirma una educadora de protecció. "La pròpia organització dels centres planteja l'obligatorietat de fer activitats grupals entre els residents, però no es dona la mateixa importància al lleure a l'exterior en contextos normalit-

zats” (GDP2), argumenta una altra professional. “La càrrega administrativa del treball és d’unes 3 o 4 hores diàries, suma-hi les funcions bàsiques, ara digue’m com et donen les hores..., jo abans feia 2 o 3 hores tots els dies a més de les que em corresponen..., ara ja no, és impossible aguantar així” (GDP1), comenta una educadora. Les manifestacions recollides ens aproximen a una càrrega laboral que sobrepassa les possibilitats dels equips educatius.

Es constaten diferències entre centres a l’hora de possibilitar l’assistència a activitats amb cost econòmic més elevat, com ara l’assistència a un gimnàs. “A mi em deixaven anar al gimnàs a (nom del barri)” (EC7E1), manifesta un participant que va residir en un CEM de titularitat pública. Un altre jove comenta: “sempre vaig voler anar al gimnàs, però com valia una pasta al mes no podia” (EC3E1). Les educadores confirmen que la disponibilitat econòmica, de l’entitat gestora del recurs, és un factor determinant. “Depenent del centre i l’organització que el porti, és possible o no participar en activitats amb cost econòmic, ja se sap que moltes ONG funcionen amb models assistencialistes, en els quals aquest tipus de coses no són prioritàries” (GDP2).

Les figures professionals d’equip de medi obert manifesten que, amb joves que resideixen en nucli familiar, les dificultats per a participar en activitats esportives són excepcionals. “En pocs casos es veuen problemes per a l’assistència a un gimnàs o per jugar a futbol” (GDP3), manifesta una educadora. Una altra professional, pertanyent a l’equip de mesures judicials, afirma que “en els pocs casos en què hi ha problemes, sol ser per dificultats econòmiques de la família o per residir en nuclis rurals aïllats” (GDP5).

Les diferències entre protecció i reforma també són presents en la prioritització, en els Projectes Educatius Individualitzats (PEI), de la participació en activitats esportives. “A l’hora d’elaborar un PEI, és freqüent que les problemàtiques més apressants solen tapar altres qüestions com aquesta, que són valorades com a menys urgents” (GDP1), afirma una professional. La urgència d’altres assumptes identificats amb la situació de dificultat social, situa en un lloc secundari l’assistència a activitats esportives. Diversos joves participants no recorden que es tractés amb ells la conveniència de fer esport (EC3, EC5, EC10, EC12). En altres casos, aquestes activitats esportives es realitzaven dins el sistema de protecció (EC2, EC11). Els professionals de medi obert, que en ocasions han de coordinar-se amb les seves companyes de protecció, com que compten amb joves amb expedient en ambdós recursos, observen les limitacions que presenten els equips de les unitats residencials. “Nosaltres tenim més mitjans..., vas a alguna casa de família i no entens com aguanten aquestes condicions de treball, saben l’important que és que els nens facin activitats individuals fora, però és impossible que les facin. No entenc com no es fa res amb aquest problema” (GDP4), afirma un educador.

Les diferències entre protecció i reforma també són presents en la prioritització, en els Projectes Educatius Individualitzats, de la participació en activitats esportives

La presència d'objectius educatius, vinculats a la participació en activitats esportives, és habitual en les mesures de llibertat vigilada

La presència d'objectius educatius, vinculats a la participació en activitats esportives, és habitual en les mesures de llibertat vigilada. "Fer esport és una meta en pràcticament tots els projectes educatius" (GDP4), comenta un professional. És unànime la valoració, entre les figures professionals, de la conveniència de prioritzar l'assistència a accions de caràcter esportiu, principalment d'equip. En el grup de discussió, totes les educadores observen com a positiu el fet d'acudir a fer esport. Destaquen especialment l'oportunitat que aquest tipus d'activitats suposen per a la construcció de xarxes socials positives.

El seguiment longitudinal, realitzat després de la participació en les accions objecte d'aquesta investigació, ens permet observar els efectes positius de la mateixa. La valoració de l'assistència a l'activitat és positiva en tots els casos. A la primera entrevista, afirmen que l'experiència va resultar molt agradable. "M'ho vaig passar molt bé, mai em vaig imaginar que ballar fos tan divertit" (EC11E1), comenta un jove. "Mai en la meua vida vaig pensar que jugaria a futbol, i ho vaig fer i no ho vaig fer gens malament, ja et vaig dir que fins i tot vaig marcar un gol" (EC10E1), afirma una participant. L'anterior afirmació ens aproxima als efectes favorables per a la superació de noves metes.

En la segona trobada, 5 participants, que no havien plantejat amb anterioritat la possibilitat d'implicar-se en activitats d'equip, van afirmar tenir intencions d'iniciar-se en la realització d'esports de forma regular. "Vaig mirar ja d'anar a una acadèmia de ball, ja tinc els diners..., començaré aquest mes" (EC6E2). En el seguiment posterior, 2 joves van continuar amb la pràctica esportiva. En 2 casos, després de la consecució d'una feina a jornada completa, s'abandona la pràctica d'esport. "Ara ja no puc anar a futbol, els caps de setmana treballo, llavors no puc..., m'agradaria algun dia reprendre-ho" (EC11E4), manifesta un dels participants.

Les activitats organitzades van facilitar la construcció natural de noves xarxes socials. Es constata com, en 3 casos (EC3, EC6, EC10), joves en protecció van començar a compartir moments de lleure amb d'altres que resideixen al seu domicili familiar. En ambdues situacions, EC3 i EC10, observen aquests nous amics en un lloc prioritari en la seva xarxa personal. "Gràcies a (nom noia) vaig poder anar al festival d'Ortigueira, i per Nadal vaig anar a sopar a casa seva" (EC10E5), diu una jove. "Jo actualment no tinc família, però crec puc dir que tinc 4 bons amics, a (nom de noi) el vaig conèixer en aquestes activitats, a (2 noms) ja els coneixia d'abans, i a (nom de noi) me'l va presentar (nomena el jove amb el qual va contactar durant l'activitat), i es va convertir en el meu gran amic" (EC3E5). "Quan ets al centre veus que hi ha un mal ambient, molt fumeteo i coses que no m'agraden, per això la majoria dels meus amics mai van estar en centres" (EC3E5), argumenta el participant. Les activitats amb joves sense expedient possibiliten la creació natural de xarxes socials, de gran importància durant la transició a la vida adulta. Les accions en equip són una ocasió per a la facilitació d'aquestes

oportunitats. Els participants decideixen si els interessa iniciar una dinàmica relacional, però els equips educatius han d'afavorir espais de trobada en els quals puguin sorgir aquestes construccions.

La voluntat de continuïtat amb la pràctica esportiva s'observa limitada per les problemàtiques habituals en les situacions de dificultat social. Escassos recursos econòmics. "M'agradaria continuar al gimnàs però val una pasta i no puc" (EC3E5), manifesta un jove. Horaris laborals amb jornades llargues i en llocs d'escassa qualificació. "Treballant totes les tardes i nits a la cafeteria, i gairebé tots els caps de setmana, llavors no puc, normalment lliuro només els dimarts" (EC11E4), comenta un participant. Famílies biològiques que actuen com a factors estressants i incideixen negativament en la consecució de les metes personals. "La meua mare està sempre cridant amb problemes, i jo he d'estar aquí, no m'agrada saber que està malament..., entre la feina, el nòvio, les amigues i aquestes coses no tinc temps per a res" (EC2E4), comenta una jove.

La voluntat de continuïtat amb la pràctica esportiva s'observa limitada per les problemàtiques habituals en les situacions de dificultat social

Les figures professionals, en el marc del panorama exposat, observen en determinats recursos de protecció un canvi de tendència cap a la prioritjació de les activitats externes al sistema. "Les coses han de canviar, no és lògic el que està passant, i ja veus que en alguns centres ja s'organitzen perquè els nois facin coses fora ells sols" (GDP2), afirma una educadora. Una altra companya ratifica el que s'ha exposat. "Els habitatges del Mentor ja ho fan gairebé tot els nois fora" (GDP1). "Aquests habitatges són tots nois grans, i ja més autònoms, el problema és en una casa de família en què tens nens de tots les edats, aquí és impossible i no es veu que s'avanci" (GDP5). En les entrevistes, en els casos en què es va estar d'alta en un recurs especialitzat per a la transició a la vida adulta, els joves observen una evolució en la participació en activitats individuals i normalitzades. "Jo vaig començar a fer coses pel meu compte quan vaig anar a viure al Mentor" (EC6E3), manifesta una jove.

Les figures professionals consideren positiu que s'estandarditzin models per a la realització dels projectes educatius individualitzats, en els quals es recullin espais específics per al registre d'accions i de metes vinculades a activitats fora del sistema. "Que tinguis un espai específic quan escrius un PEI fa que consideris sí o sí aquest aspecte" (GDP1), manifesta una educadora. Consideren que en la majoria de models, els propis de cada entitat, ja es recull aquest aspecte. Introdueixen la qüestió de la qualitat en l'acció socioeducativa. Valoren la qualitat com a acompanyament eficaç i no només es queden en la qüestió del procés. "La veritable qualitat de treball de les educadores depèn principalment de disposar de possibilitats per poder treballar, no tant fer coses i dins de terminis, sinó apostar per activitats que siguin les adequades a les necessitats de cada noi" (GDP4).

Conclusions

L'esport, com a oportunitat educativa, actualment no és una possibilitat generalitzada a l'abast de la infància i l'adolescència amb expedient en el sistema de protecció

L'esport, com a oportunitat educativa, actualment no és una possibilitat generalitzada a l'abast de la infància i l'adolescència amb expedient en el sistema de protecció de menors. L'actuació administrativa porta implícita gaudir d'un acompanyament socioeducatiu agradable, que disposi dels mitjans necessaris per respondre a les necessitats que es detectin. La diversitat d'organitzacions que col·laboren amb l'administració en l'acció protectora es tradueix en una riquesa de formes pedagògiques. Aquesta varietat de concepcions metodològiques és un patrimoni producte del fer històric dels equips educatius. Les diferències d'enfocament estratègic no justifiquen que no es garanteixin qüestions elementals per a l'acció de qualitat. Les figures professionals consideren que l'administració ha de garantir una qualitat homogènia en el treball sistemàtic. La possibilitat de realitzar esport individualitzat ha de ser un fet per a tota la infància i adolescència amb expedient de protecció. La no disponibilitat de recursos no és una excusa acceptable en un sistema construït sobre la base de drets. Les organitzacions que no possibilitin la pràctica de l'esport en contextos socials externs al sistema no poden executar un acompanyament socioeducatiu de qualitat.

Les activitats esportives són observades com una forma pedagògica satisfactòria, que contribueix a l'entrenament de les competències per a la vida. Les accions dialògiques afavoreixen l'adquisició d'habilitats necessàries per a la transició a la vida adulta. La construcció d'activitats agradables facilita la identificació amb la feina dels recursos del sistema. La joventut participant narra les vivències positives en el marc de la proposta analitzada. Els relats de vida ens aproximen a argumentacions en què predominen les dificultats i reptes personals. Les activitats investigades són identificades com a iniciatives agradables, que afavoreixen valoracions positives del propi itinerari vital.

La investigació mostra les possibilitats que ofereix l'esport amb joves amb expedient de protecció. Els recursos prioritzen la realització d'activitats dins dels propis recursos. Les figures professionals es refereixen a l'experiència analitzada com una mostra de la conveniència d'apostar per activitats realitzades fora del sistema. La normalització només és possible des d'un treball individualitzat, el qual exigeix que s'incrementin els mitjans amb què compten els equips educatius.

L'esport, entre d'altres efectes positius, afavoreix la construcció natural de xarxes de referents pro socials. Els seguiments, realitzats durant el present treball, ens aproximen a una emancipació amb escassa presència de figures de suport. La literatura pretèrita destacava la importància de planificar l'acompanyament sense descuidar les unitats familiars, així com apostar per perspectives pedagògiques integrals, que contemplin tota la realitat contextual i facilitin la presència de referents socials. Esdevé contradictori que en

les referències analitzades en relació a la majoria de recursos de protecció, a diferència del que passa en els de mesures judicials en medi obert i en els especialitzats en el procés de transició a la vida adulta, deixin de banda la intervenció amb la família, com si fos una qüestió aliena. La precarietat de mitjans humans i econòmics apareix de nou. L'administració no pot ajornar la seva intervenció contra les praxis assistencialistes presents en el discurs d'algunes entitats. Demanar almoïna i gestionar recursos de protecció sustentats amb diners públics és un senyal alarmant. L'ètica, implícitament sempre en el bon fer socioeducatiu, és la millor vacuna contra el nefast neoassistencialisme.

L'experiència analitzada va facilitar relacions personals i experiències positives. Les activitats esportives són un recurs d'elevada utilitat en la construcció d'estratègies per a l'acompanyament socioeducatiu. Futures investigacions podran constatar si passem d'experiències concretes a pràctiques habituals en l'acció dels equips professionals. Futurs relats de vida, de joveventut que es segueixi del sistema en els propers anys, podran analitzar si el canvi de pràctiques, assentat en la literatura i en el pensar de l'educació social, supera les limitacions estructurals, especialment la manca de mitjans humans i econòmics. La pràctica esportiva, individualitzada i realitzada en contextos normalitzats, es configura com un indicador de referència per a la diagnosi de la qualitat de l'acció protectora.

La pràctica esportiva, individualitzada i realitzada en contextos normalitzats, es configura com un indicador de referència per a la diagnosi de la qualitat de l'acció protectora

Deibe Fernández-Simo
Educador social
deibesimo@gmail.com

Dr. Xosé Manuel Cid Fernández
Educador social
Professor de Pedagogia Social
Universitat de Vigo
xcid@uvigo.es

Bibliografia

- Baez, J.** (2007). *Investigación cualitativa*. Madrid: ESIC
- Ballester, L.** (2016). Análisis, evaluación y mejora de los procesos de intervención para la emancipación de jóvenes en dificultad y/o riesgo social. En J. A. Caride (Presidencia), *Jóvenes que Construyen Futuros. De la exclusión a la inclusión social*. Jóvenes e Inclusión social, Madrid, España.
- Casal, J.; García, M.; Merino, R.; Quesada M.** (2006). Aportaciones teóricas y metodológicas a la sociología de la juventud desde la perspectiva de la transición. *Pepers*, 79, 21-48.

- Castro, M.** (2015). Aprendizaje dialógico y educación física. Hacia una educación física y un deporte escolar promotores de salud, éxito escolar y cohesión social. *Intangible Capital*, 11(3). 393-417. doi: 10.3926/ic.636
- Chamero, M.; Fraile, J.** (2012). Educación y deporte: relaciones, construcciones e influencias mutuas. *Revista Wanceulen E. F. Digital*, 9, 10-24. Recuperat de: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3904480>
- Demzin, N.; Lincoln, I.** (2008). *Strategies of Qualitative Inquiry*. Third edition. Thousand Oaks, California: Sage.
- Fernández-Simo, D.; Cid, X. M.** (2016a). The underage protection system in Galicia (Spain). New needs for social and educational support with teens and youth in social difficulties. En T. Suikkanen-Malin, M. Vestila y Jussila, J. (ed.), *Foster Care, Childhood and Parenting in Contemporary Europe* (pp. 31-44). Kotka, Finland: Publications of Kymenlaakso University of Applied Sciences.
- Fernández-Simo, D.; Cid, X. M.** (2016b). La educación social en la inserción sociolaboral con jóvenes en dificultad social. *RES, Revista de Educación Social*, 23, 15-27. Recuperat de <http://www.eduso.net/res/winarcdoc.php?id=787>
- García, F.; Jordi, M.** (2012). Deporte y exclusión social extrema. El caso de las personas sin hogar. *Anduli. Revista Andaluza de Ciencias Sociales*, 11, 133-144. Recuperat de http://institucional.us.es/revistas/anduli/11/art_9.pdf
- García, J.; Sánchez J. M.** (2016). Construyendo un modelo de gestión de emociones a través del deporte. *Revista sobre la infancia y la adolescencia*, 11, 48-65. doi: 10.4995/reinad.2016.4214
- Gould, D.; Carson, S.** (2008). Life skills development through sport: Current status and future directions. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1(1), 58-78. doi:10.1080/17509840701834573
- Hernández, J. L.** (2005). El deporte en el currículum de EF: justificación curricular y educación en valores. En Vizuete, M. y García, V. (Coords.) *Valores del deporte en la educación: (Año europeo de la Educación a través del Deporte)*. (pp. 127-158). Madrid: Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, Secretaria General Tècnica.
- Holland, J.; Thomson, R.; Henderson, S.** (2006). *Qualitative Longitudinal Research: A discussion Paper*. London: Families and Social Capital ERSC Research Group.
- Llei 26/2015**, de 28 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i a l'adolescència.
- Manota, M. A.; Melendro, M.** (2016). Clima de aula y buenas prácticas docentes con adolescentes vulnerables: más allá de los contenidos académicos. *Contextos educativos*, 19, 55-74. doi: 10.18172/con.2756
- Martínez, M.** (2006). Validez y confiabilidad de la metodología cualitativa. *Paradigma*, 27(2), 7-34.
- Marques, M.; Sousa, C.; Cruz, J.** (2013). Estrategias para la enseñanza de competencias de vida a través del deporte en jóvenes en riesgo de exclusión social. *Apunts. Educación física y deportes*, 112, 63-71. doi: 10.5672/apunts.2014-0983.es.(2013/2).102.05

- Melendro, M.; De-Juanas, A.; Rodríguez, A. E.** (2017). Déficits de la intervención socioeducativa con familias de adolescentes en riesgo de exclusión. *Bordon. Revista de Pedagogía*, 69(1), 123-138. doi: 10.13042/Bordon.2016.48596
- Melendro, M.; González, A. L.; Rodríguez, A. E.** (2013). Estrategias eficaces de intervención socioeducativa con adolescentes en riesgo social. *Pedagogía Social Revista Interuniversitaria*, 22, 105-121. doi: 10.7179/PSRI_2013.22.02
- Monjas, R.; Ponce, A.; Gea, J. M.** (2015). La transmisión de valores a través del deporte. Deporte escolar y deporte federado: relaciones, puentes y posibles transferencias. *Retos*, 28, 276-284. Recuperat de www.retos.org
- Montserrat, C.; Casas, F.; Malo, S.; Beltrán, I.** (2011). *Los itinerarios formativos de jóvenes extutelados*. Recuperat de <http://www.observatorio-dela infancia.msssi.gob.es/productos/pdf/UCI2011.pdf>
- Novella, A. M.; Agud, I.; Llena, A.; Trilla, J.** (2013). El concepto de ciudadanía construido por jóvenes que vivieron experiencias de participación infantil. *Bordon. Revista de Pedagogía*, 45(3), 93-108.
- Puigvert, L.** (2014). Preventive Socialization of Gender Violence: Moving Forward Using the Communicative Methodology of Research. *Qualitative Inquiry*, 20(7), 839-843. doi: 10.1177/1077800414537221
- Ruíz, J. I.** (2012). *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Deusto.
- Ruíz, J. V.** (2014). *La educación en valores desde los deportes de equipo. Estudio de la aplicación de un programa sistémico en un grupo de Educación Primaria* (Tesi Doctoral). Logronyo: Universitat de la Rioja.
- Smith, R.; Smoll, F.** (2002). Psychosocial interventions youth sport. En J. L. Van Raalte & B. W. Brewer (Eds.), *Exploring sport and exercise psychology*. (pp. 287-315). Washington, EUA: American Psychological Association.
- Stake, R.** (1998). *Investigación con estudios de caso*. Madrid: Morata.
- Steinar, K.** (2011). *Las entrevistas en investigación cualitativa*. Madrid: Morata.
- Tójar, J. C. Tójar, J. C. (2006). *Investigación cualitativa comprender y actuar*. Madrid: La muralla S.A.
- Valenciano, M.** (2016). Deporte y educación. Notas sobre el deporte formativo y su relación con la competición. *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 62, 58-73. Recuperat de <http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/308216/398220>